

OPROEP
TOT
OMKEER

Over bekering en bestaansverheldering

WIM DEKKER

Inhoudsopgave

Inleiding | 7

HOOFDSTUK 1

Bijbelse verkenningen | 11

HOOFDSTUK 2

Er moet iets met een mens gebeuren | 31

HOOFDSTUK 3

Calvijn en de gereformeerde traditie | 45

HOOFDSTUK 4

De ervaring van de bekering: psychologisch en theologisch | 63

HOOFDSTUK 5

Bekering als bestaansverheldering | 83

HOOFDSTUK 6

Bekering in het ik-tijdperk | 105

HOOFDSTUK 7

Bekering en de groene agenda | 129

HOOFDSTUK 8

Bekering: een heilzaam woord in het missionaire werk | 149

Tien stellingen | 171

Verwerkingsvragen | 177

Inleiding

Aan het schrijven van dit boek ligt de gedachte ten grondslag dat het vandaag in de kerk te weinig gaat over bekering. Ik hoor het woord vooral in de uiterst rechtse flank van de reformatorische kerken en soms in preken van evangelische voorgangers, maar het is niet een woord dat veel gebezigd wordt in de mainstream kerken. Misschien heeft het een met het ander te maken. Misschien is het woord bekering in de traditie van de kerkelijke verkondiging verbonden geraakt met een denk- en geloofswereld die door velen vandaag als achterhaald beschouwd wordt. Daarom leek het mij belangrijk allereerst te onderzoeken wat de Bijbelse oorsprong is van dit woord. Hoe vaak en in welke verbanden klinkt het woord in de Bijbel, en welke betekenissen heeft het daar? Daarover gaat het in het eerste hoofdstuk. De resultaten die daar gevonden worden gaan mee in de rest van het boek, en zonder dat steeds weer op dit hoofdstuk wordt teruggegrepen functioneert het wel als referentiekader bij de analyses en evaluaties die in de andere hoofdstukken volgen.

Hoofdstuk 2 haakt aan bij een uitspraak van prof. Van Ruler, die in zijn boek *Waarom zou ik naar de kerk gaan?* (1970) als eerste reden noemt: 'om een kans op de bekering te lopen'. Tegelijk zegt hij dat hij dit punt in de meeste preken die hij hoort, mist. Wat was de oorzaak? Was er in het verleden te eenzijdig over bekering als een innerlijke verandering gesproken, waardoor mensen verwaalden in hun eigen gevoelens en ervaringen? In dit hoofdstuk vertel ik ook van de discussies die hierover in mijn jeugd gevoerd werden in

het bevindelijk gereformeerde milieu waarin ik opgroeide. Tevens komt de wending aan de orde die zich voltrok onder invloed van de grote theoloog van de twintigste eeuw: Karl Barth.

De vraagstellingen in dit hoofdstuk nodigen uit de weg terug te gaan in de gereformeerde traditie naar Calvijn, de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels. Dat gebeurt in hoofdstuk 3. De gereformeerde traditie blijkt diep en breed met aandacht zowel voor de innerlijke verandering van het hart als voor de concrete daden van omkeer.

In hoofdstuk 4 gaat het over de vraag welke ervaringen mensen opdoen wanneer ze tot bekering komen. Uitvoerig komt het verhaal van de bekering van Saulus aan de orde, alsmede de diep-psychoanalytische visie die Anselm Grün daarop heeft. Ook meer hedendaagse bekeringsverhalen passeren de revue, waarbij steeds gezocht wordt naar de theologische en psychologische componenten.

Hoofdstuk 5 refereert aan de ondertitel van dit boek: 'Over bekering en bestaansverheldering'. Die ondertitel geeft tegelijk de tweede reden aan waarom ik dit boek geschreven heb. Het woord 'bekering' mag in de kerk een verouderd woord geworden zijn, in de seculiere wereld hebben veel mensen ontdekt dat we niet gelukkig worden wanneer we blindelings de aandriften van ons ego volgen. Het boek van David Brooks *De tweede berg* legt daarvan een indrukwekkend getuigenis af. Brooks en vele anderen met hem gooiden midden in hun leven het roer helemaal om. Ze ontdekten dat het echte leven eerder met sterven (aan het ego) dan met streven te maken heeft. Hoe komt dit? Is dit een innerlijk psychologisch proces van bestaansverheldering, gevolgd door ingrijpende andere keuzes? Wat is hier het verband tussen religieuze en psychologische factoren? En als er al sprake is van religieuze factoren, hoe verhouden deze zich dan tot het Bijbelse en kerkelijke spreken over bekering? Deze vragen intrigeren me, en daar ben ik ook nog

niet helemaal uit. Ik probeer enkele aanzetten te geven om er verder over na te denken.

Ook in hoofdstuk 6 is de psychologie niet afwezig wanneer de mythe van Narcissus ter sprake komt. Onze cultuur wordt geduid als narcistisch, anderen schreven over het ik-tijdperk of het tijdperk van de ik-tiran. Lang daarvoor sprak Augustinus echter al over het wezen van de zonde als zelfliefde, en definieerde Luther de mens als gekromd in zichzelf. Bekering als het loslaten van het eigen ik als het centrum van alles is dus een oeroud thema, maar krijgt binnen de culturele gestalte van de moderne westerse samenleving wel een eigen urgentie.

Hoofdstuk 7 heeft eveneens de hedendaagse urgentie van de bekering als thema, wanneer het namelijk gaat over de klimaatcrisis. Hoe komt het dat seculiere mensen soms meer van de noodzaak doordrongen zijn het leven radicaal om te gooien dan christenen? Speelt hier de al enkele malen eerder geconstateerde verinnerlijking van de bekering een rol? Of hebben volgelingen van Calvijn van alles van hem overgenomen behalve zijn voortdurende pleidooien voor soberheid? Een andere mogelijkheid zou kunnen zijn dat christenen verwachten dat deze wereld vergaat en dat er dan een nieuwe wereld van God zal komen. Maar kan dat een reden zijn om nu geen radicale stappen te doen in de zorg voor de schepping?

In hoofdstuk 8 verbind ik het thema van de bekering met de vragen die me al lang bezighouden rond de communicatie van het evangelie in een seculiere en postseculiere cultuur. Wat hebben we mensen te zeggen wanneer ze zich bij het woord 'God' weinig kunnen voorstellen? Ik verdedig de stelling dat we het juist in het missionaire gesprek meer moeten hebben over de noodzaak van de omkeer. Dan zijn we *back to earth* en hebben we het over zaken waar ieder zich wat bij voor kan stellen. Mensen stellen zich vandaag de vraag: wat zou religie of geloven eventueel aan mijn leven toe kunnen voegen zodat ik gelukkiger word? We zullen deze vraag van

meet af als vraag moeten ontmaskeren die nu precies het probleem aangeeft waar de wereld aan stukgaat: het egocentrisme. Zelfs in ons vragen naar God gaat het ons blijkbaar nog om onszelf. Is dit niet veel te confronterend? Moeten we het niet meer over de liefde van God hebben? Ik meen van niet. Het wordt tijd om het accent wat betreft het belang van het christelijk geloof te verleggen van *comfort* naar *challenge*.

Aan het slot van dit boek formuleer ik tien stellingen, die ten dele de saillante punten uit de voorafgaande hoofdstukken samenvatten en ten dele nieuw zijn. Ze kunnen wellicht het gesprek over de verschillende thema's van dit boek bevorderen. Zo denk ik in ieder geval ook dat dit boek het beste tot zijn recht zal komen: wanneer erover gesproken wordt in groepen.

Om de gesprekken in groepen te bevorderen zijn door Sake Stoppels en Nadine van Hierden aan elk hoofdstuk een aantal werkingsvragen toegevoegd. Ik ben hen dankbaar voor de moeite die ze wilden nemen om zich grondig in mijn teksten te verdiepen en voor de deskundige wijze waarop ze de vragen en opdrachten hebben geformuleerd. Ook Peter Gorter van uitgeverij KokBoeken-centrum en Koos van Noppen van de IZB ben ik dankbaar voor hun commentaar onderweg. Ik heb er mijn winst mee proberen te doen.

Wanneer een groep mij wil uitnodigen een avond aan te schuiven of dieper op een thema in te gaan, ben ik daar in principe toe bereid. Ook persoonlijke reacties zal ik graag beantwoorden.

Wim Dekker

wimdekker@hetvergezicht.nl

HOOFDSTUK I

Bijbelse verkenningen

In de Inleiding schreef ik dat het woord ‘bekering’ vandaag wat verdwaald lijkt te zijn in een kerkelijk jargon dat in bepaalde kringen veelvuldig wordt gebruikt, maar waarschijnlijk daardoor bij anderen vervreemding oproept, in ieder geval niet direct spannende gedachten. Ik hoop dat mijn boek eraan bijdraagt dat dit beeld wordt bijgesteld. Daartoe relateer ik het begrip aan allerlei zaken die vandaag urgent zijn, zoals het doorgeschoten individualisme en de klimaatcrisis. Maar voordat we hieraan toekomen, lijkt het me allereerst belangrijk dat we weer gaan ontdekken wat dit woord in de Bijbelse geschriften betekent. In dit onderzoek zullen we erachter komen dat het daar intrinsiek verbonden is met het concrete leven van iedere dag. Dat in de eerste plaats. En in de tweede plaats dat het dan om meer gaat dan gedragsverandering. Het gaat er ook om dat er vanbinnen een knop omgaat. Bekering, zo zullen we zien, is steeds een kwestie van het hart en van de daden. Daarom is het zowel een werk van God, Die de bekering schenkt en het hart verandert, als van de mens, die zijn concrete levenspraktijk omgooit. Tussen die twee, het werk van God en het werk van de mens, zit een bepaalde spanning, die nooit helemaal wordt opgeheven. Wel zullen we zien dat de profeten concluderen dat er van de bekering weinig is terechtgekomen. In die impasse worden echter nieuwe verwachtingen geboren, die in het Nieuwe Testament worden vervuld, met name door het komen van de Geest, Die op een speciale manier de knop vanbinnen omzet.

Bekering in het Oude Testament

Het Hebreeuwse woord voor bekering is *tesjubah*. Het werkwoord voor zich bekeren is *sjub*. Het is allereerst een heel algemeen woord, dat in het gewone spraakgebruik ‘omkeer’ en ‘terugkeer’ betekent. In het godsdienstig spraakgebruik gaat het om terugkeer tot God en een zich afwenden van zonde.

In het onderscheid dat ik hier maak tussen het gewone en het godsdienstige spraakgebruik zit een gevaar. Ik bedoel het hier zuiver technisch. Er zijn ongeveer negenhonderd teksten in het Oude Testament die het woord gebruiken in algemene zin. Iemand keert bijvoorbeeld letterlijk terug op een weg. Er zijn daarnaast ongeveer honderd teksten waarin het gaat over de omkeer, de terugkeer tot God. Maar het feit dat men deze religieuze omkeer aanduidde met een woord dat ieder kende uit het dagelijks leven, betekent dat het meteen heel concreet was. Wanneer de profeet opriep zich te bekeren tot God, dacht de hoorder niet aan iets specifiek religieus of aan een aparte geestelijke wereld, waarin deze bekering zich zou afspeelen. Hij wist dat het om net zo’n concrete daad ging als wanneer hij morgen zittend op zijn ezel ontdekte dat hij op een doodlopende weg liep en dus terug moest. Het gewone spraakgebruik vormde de voedingsbodem voor het religieuze spraakgebruik en maakte het religieuze meteen concreet en praktisch.

Samuël

De eerste profeet die volgens het Oude Testament oproept tot bekering, is Samuel.¹ Het gaat dan om de geschiedenis die verteld wordt in 1 Samuel 7. Het is de moeite waard hier wat uitgebreider naar te kijken, omdat in deze vertelling heel veel aan de orde komt dat

¹ Ik maak hier en in het volgende o.a. dankbaar gebruik van wat F.J. Pop schrijft over *(Zich) bekeren – bekering* in F.J. Pop, *Bijbelse woorden en hun geheim*, 's-Gravenhage: Boekencentrum, 1999, 10^e druk.

exemplarisch is voor hoe ook verder in het Oude Testament over bekering wordt gesproken. De volgende elementen komen naar voren: 1. Er is een noodtoestand, veroorzaakt door de zonden van het volk. Israël zucht onder het juk van de Filistijnen. Dat wordt door Samuel geduid als een oordeel van God. Bekering wordt aangewezen als uitweg uit het oordeel. 2. Bekering heeft twee kanten: breken met het verkeerde en terugkeren tot de dienst aan de ware God. Men kan niet het tweede doen zonder het eerste. 3. De bekering is concreet. Samuel zegt: 'Als u zich met uw hele hart tot de HEERE bekeert, doe dan de vreemde goden uit uw midden weg, ook de Astartes.' In gedachten zie je mensen de afgodsbeelden naar de vuilnisbelt brengen. Zo concreet is het. 4. Maar bekering houdt meer in dan de uiterlijke daad van gehoorzaamheid, het gaat ten diepste om het hart. Tot twee keer toe gaat het in 1 Sam. 7:3 over het hart. 'Als u zich met uw hele hart tot de HEERE bekeert, doe dan de vreemde goden uit uw midden weg, ook de Astartes, richt uw hart op de HEERE en dien Hem alleen.' Het hart is het geestelijk centrum van het leven. De daden vinden hier hun oorsprong, maar het hart is meer dan de optelsom van de daden. Behalve om doen gaat het vooral ook om liefhebben. 5. Bekering veronderstelt de relatie. Men kan niet terugkeren tot iemand met wie er voorheen geen relatie was. Bekering veronderstelt het verbond van God met Israël. 6. Het gaat bij de bekering om een persoonlijk iets, maar hier en meestal in het Oude Testament is dat ingebed in de bekering van het volk als geheel. 7. In het optreden van Samuel blijkt heel duidelijk dat de persoon die oproept tot bekering dat niet als een soort buitenstaander doet. Zelf heeft hij niet meegedaan aan de afgodendienst. Maar in de beweging van de bekering en de boetedoening is hij met huid en haar betrokken. Hij zegt niet: 'zij hebben gezondigd', maar 'wij'. 8. Bij de bekering hoort boetedoening. Hier gebeurt dat door het uitgieten van water, zinnebeeld van een onzichtbare uitgieting van de ziel, en verder door vasten en zondebelijdenis.

Afgoden

Samuel was de eerste profeet die opriep tot bekering, en het verhaal in 1 Samuel 7 heeft veel elementen in zich die bij de latere profeten terugkomen tot en met Johannes de Doper in het Nieuwe Testament. Telkens gaat het in ieder geval om een bekering met het gehele hart. De wegen die men moet verlaten, de dingen waar men mee moet breken, zijn echter niet steeds hetzelfde. Die hebben alles te maken met de culturele context, de eigentijdse verleidingen. In de tijd van Samuel was het volk nog niet zo lang in het beloofde land, er was nog geen sprake van een samenleving met een rijke bovenlaag en daarnaast waren er vele armen. Ieder was nog zo'n beetje bezig met overleven. En om te overleven als landbouwers en schaapherders dacht men de Kanaänitische goden van de vruchtbaarheid nodig te hebben, de Baäls en de Astartes. Dat bleef een probleem, ook in later tijd. Volstrekt begrijpelijk overigens. Wanneer de meeste mensen in je omgeving zeggen dat je op deze manier een welvaartsvast bestaan op kunt bouwen, probeer je dan maar eens aan die suggestie te onttrekken. Waarom zou je erop moeten vertrouwen dat de HEERE, Die met je volk door de woestijn getrokken is, ook garanties biedt voor het leven als landbouwer in Kanaän? Wanneer wij bij onszelf constateren hoe wij ons voortdurend richten op nieuwe culturele ontwikkelingen die welvaart beloven, hoeven we ons totaal niet te verwonderen over wat toentertijd het volk van Israël deed.

In later tijd werd het volk daadwerkelijk meer welvarend. Het risico dat ze dit toeschreven aan de vruchtbaarheidsgoden was groot. Vandaar dat we de latere profeten nog steeds horen waarschuwen tegen de dienst aan de afgoden, en dat we de God van Israël horen klagen bij monde van Hosea, dat Hij als een minnaar moet aanzien dat Zijn bruid andere mannen verkiest boven Hem.

Sociaal onrecht

Tegelijk wordt dan echter een tweede afdwaling heel actueel, waar-
tegen we veel profeten talloze keren horen fulmineren. In de eerste
afdwaling ging het om de eerste tafel van de Tien Geboden, zou je
kunnen zeggen, de liefde tot God. In de tweede afdwaling gaat het
om de liefde tot de naaste, de tweede tafel van de wet. Deze afdwa-
ling komt voor het eerst uitgebreid aan de orde bij de oudste pro-
feet van wie een geschrift bewaard is gebleven, de profeet Amos.
Het woord *sjub* (werkwoord voor zich bekeren) klinkt in hoofdstuk
4:6, maar de zaak is in het hele geschrift aan de orde. Waar het volk
zich vooral van moet bekeren, wordt op verschillende plaatsen
plastisch beschreven. ‘Zij verkopen de rechtvaardige voor geld’,
staat in hoofdstuk 2:6 en ‘de arme voor een paar schoenen’. Vooral
de combinatie van religie met sociaal onrecht is een gruwel in Gods
oog: ‘Ik haat, Ik versmaad uw feesten (...) het dankoffer van uw ge-
mest vee wil Ik niet aanzien.’ (...) ‘Laat het recht stromen als water,
de gerechtigheid als een altijd stromende beek’ (5:21-24). Dit the-
ma komen we bij veel andere profeten ook tegen, bijvoorbeeld bij
Jesaja. Meteen al in hoofdstuk 1 van het naar hem genoemde boek
klinkt het: ‘Ik heb genoeg van de brandoffers van rammen (...).
Breng niet langer nutteloze offers.’ ‘Houd op met kwaad doen, leer
goed te doen, zoek het recht! Help de verdrukte, doe de wees recht,
bepleit de rechtszaak van de weduwe’ (1:11,13,16-17). Het kwaad lijkt
echter al langere tijd zo structureel in de samenleving aanwezig te
zijn en het volk lijkt zo aan dit kwaad verknocht te zijn, dat de op-
dracht van Jesaja om te profeteren van meet af een *mission impos-
sible* lijkt. Het lijkt onmogelijk dat het volk zich nog zal bekeren.
Het lijkt zelfs dat het de bedoeling van God is dat de prediking van
Jesaja de eeltlaag op hun ziel alleen nog maar dikker maakt (6:10).
Toch betekent dit niet dat het doek voor Israël definitief zal vallen.
De belofte voor de toekomst is dat een rest zich zal bekeren. Deze
belofte wordt gesymboliseerd in de naam die Jesaja aan zijn zoon

mag geven: ‘Sjear -Jasjub’ (7:3). Dat betekent: een rest zal terugkeren of zich bekeren.

Toekomstmuziek

Zo komen we bij een nieuw en belangrijk aspect van wat in het woord bekering bij de profeten aan de orde is: de bekering die op korte termijn niet lijkt plaats te vinden, wordt als belofte geproclameerd voor een nieuwe heilstijd in de toekomst. In dat licht kunnen we beter gaan begrijpen waarom de heilstijd – waarvan het evangelie zegt dat die met de komst van Jezus is aangebroken – begint met de bekering van het volk als antwoord op de prediking van Johannes de Doper. De heilstijd begint niet pas wanneer Jezus Zijn genezingswonderen gaat doen, maar die begint met het wonder dat het volk zich bekeert, wanneer voor het eerst na vierhonderd jaar weer een profeet aan Israël wordt geschonken. Dat het hier om de profetische vervulling van de belofte van bekering van het volk gaat, wordt door de evangelisten benadrukt wanneer ze schrijven dat ‘Jeruzalem, heel Judea en heel het land rondom de Jordaan’ naar Johannes toe kwam om boete te doen en zich door hem te laten dopen (Matt. 3:5,6). De bekering, die altijd een wilsbeslissing en bewust gekozen levensverandering van mensen zelf inhoudt, is dus tegelijk bij uitstek een genadegave van God. De bekering is een geschonken mogelijkheid wanneer Zijn genadetijd aanbreekt.

Persoonlijke bekering

Tot nu toe kwamen we vooral teksten tegen waarin het ging over bekering als een zaak van heel het volk. Bij de profeet Ezechiël is dit echter anders. Hij stelt de enkeling aansprakelijk voor zijn gedragingen. Ieder mens is zelf verantwoordelijk, en wanneer hij zich bekeert, is er een nieuwe toekomst mogelijk. Hij is niet gedoemd te mislukken omdat hij tot een collectief behoort dat eerder de verkeerde afslag nam. Met name in hoofdstuk 18 wordt dit breed

uitgewerkt. Ezechiël hekelt in vers 2 namens God het spreekwoord: 'De vaders eten onrijpe druiven en de tanden van de kinderen worden stomp'. Ieder, ook in een familie, is persoonlijk verantwoordelijk voor wat hij doet. Nieuwe generaties, nieuwe kansen. Dit is best wel een opvallende boodschap, omdat in de Tien Geboden te lezen valt dat God 'de misdaad van de vaders vergeldt aan de kinderen, aan het derde en vierde geslacht van hen die Hem haten'. We zien hierin iets van de beweeglijkheid van de God van Israël. Hij heeft Zich aan dit volk geopenbaard in een tijd waarin het volk leefde in een collectieve cultuur van stammen en families. Maar wanneer dat verandert ten gevolge van de ballingschap (Ezechiël profeteerde aan het begin van die periode), een culturele crisis die haar weerga niet kende, beweegt God mee in datgene wat Hij het volk te zeggen heeft. Het is hier nu niet de plaats daar dieper op in te gaan, maar graag noteer ik hier alvast wel dat we ons dus nooit blind hoeven te staren op voorafgaande fasen in de cultuur. Ook wij hebben in de afgelopen eeuw een sterke transitie gezien van een collectieve naar een steeds meer individualistische samenleving. Een bekering van Nederland als volk zit er op deze manier niet zo snel meer in. Maar daarom is er nog wel de mogelijkheid voor ieder persoonlijk om de oproep tot omkeer te horen en te beantwoorden. Op grond van de boodschap van Ezechiël mogen we dan ook zeggen dat er geen reden is daar sceptisch over te doen: wat haalt het gedrag van een enkeling nu uit? Elke daad van omkeer is de moeite waard en wordt door de Allerhoogste gezien. In het Nieuwe Testament is deze nadruk op de bekering van de enkeling zelfs de hoofdlijn geworden.

Wanneer het gaat om de inhoud van de bekering valt ook bij Ezechiël op dat het gelijkelijk gaat om de twee geboden, de ware dienst aan de enig echte God en het rechtdoen aan de naaste. Wanneer in hoofdstuk 18 de kenmerken van de rechtvaardige getekend worden, dan gaat het over niet meedoen aan de afgodendienst én over de hongerige zijn brood geven (vs. 5-9).

Bekering van niet-Israëlieten

Twee keer wordt in het Oude Testament over de bekering van niet-Israëlieten gesproken, de eerste keer in Jesaja 19:18-25 en de tweede keer in het bekende boekje Jona. In Jesaja 19 betreft het de belofte dat de God van Israël in het midden van Egypte aanbeden zal worden. Ook zal Hij hen horen wanneer ze zich zullen bekeren. ‘Zij zullen zich tot de HEERE bekeren en Hij zal Zich door hen laten verbidden en Hij zal hen genezen’ (vs. 22). Daarna wordt zelfs Assyrië erbij betrokken. Israël, Egypte en Assyrië: gezegende volken dankzij Israëls God en tot een zegen in het midden van de aarde (vs. 24,25). Zo’n profetie staat op een eenzame hoogte in het Oude Testament en letterlijk is ze niet uitgekomen, maar in een bepaald opzicht toch wel, wanneer we het wonder bedenken dat vandaag in alle volken, ook in deze volken, er mensen zijn die dankzij het evangelie van Jezus Christus van dag tot dag de lof van Israëls God bezingen.

De bekering waarover in het boekje Jona wordt gesproken, is van andere aard. Als reactie op de prediking van Jona horen we dat de koning van Ninevé het bevel geeft dat de inwoners ‘zich moeten bekeren, ieder van zijn slechte weg en van het geweld dat aan zijn handen kleeft’ (Jona 3:8). Het gaat hierbij niet om een bekering tot de God van Israël, de God Die Ninevé nooit gekend had en Die men ook hierna niet is gaan dienen. Het gaat hier niet om een bekering tot de eerste tafel van de wet, zelfs niet om een bekering tot de complete tweede tafel, maar om het verlaten van wegen die alle menselijkheid tarten. Ieder moet zich bekeren van zijn ‘slechte weg en van het geweld dat aan zijn handen kleeft’. De God van Israël is ook de God van alle volken. Hij heeft Zich aan hen bekendgemaakt in de schepping en in hun geweten, zoals Paulus zegt in Romeinen 1. Op grond daarvan kan Hij ook Zijn oordeel vellen wanneer deze kennis geminacht wordt. Blijkbaar is het geweten van de bewoners van Ninevé gaan spreken toen ze de boodschap van Jona

hoorden. Ze bekeerden zich. Ze gingen vasten, hulden zich in rouwgewaden en gingen daadwerkelijk een andere koers varen in zaken die de grondregels van een menselijke samenleving raakten. Dit gebeuren is verrassend, en het is ook verrassend dat God hun omkeer serieus neemt en de stad daarom niet ondersteboven keert. Het boekje Jona nodigt daarmee uit om het woordje ‘beking’ niet alleen te betrekken op de geloofsgemeenschap, het volk van God in engere zin, maar ook oog te hebben voor wat in de wijde wereld gebeurt aan recht en onrecht en erop te vertrouwen dat God ook daar werkt in oordeel en genade.

Beking in het Nieuwe Testament

Waar het Oude Testament slechts één woord kent voor ‘zich bekenen’, het woord *sjub*, kent het Nieuwe Testament er twee: *metanoëo* (zelfst. naamwoord: *metanoia*) en *epistrefo* (zelfst. naamwoord: *epistrefê*). *Epistrefo* betekent letterlijk: ‘zich omdraaien’, ‘terugkeren’ en sluit in die zin het duidelijkst aan bij het oudtestamentische *sjub*. De Griekse vertaling van het Oude Testament, de Septuaginta, vertaalt dan ook het woord *sjub* met *epistrefo*. *Metanoëo* en *metanoia* komen verreweg het vaakst voor. Het woord *metanoëo* betekent letterlijk: het veranderen van de gezindheid, anders over iets gaan denken, iets betreuren of berouwen. In de Septuaginta wordt het woord gebruikt als vertaling van het Hebreeuwse *nicham*, berouw of spijt over iets hebben. Het feit dat in het Nieuwe Testament beide woorden door elkaar heen gebruikt worden, laat zien dat de innerlijke beweging van het hart, de gezindheid die verandert en de uiterlijke daad, waarin men letterlijk een andere weg inslaat, gezien worden als twee kanten van dezelfde medaille. Beide woorden samen bedoelen de algehele omkeer van de hele mens over de hele lengte en breedte van zijn leven, waarbij de ene keer het accent meer op het een, de andere keer op het ander valt.

Johannes de Doper

De woorden voor 'bekering' komen het meest voor in de synoptische evangeliën (Mattheüs, Markus, Lukas) en in de Handelingen der apostelen. Al deze drie evangeliën beginnen met te vertellen over het optreden van Johannes de Doper. Hij treedt op als een oudtestamentische profeet, die het volk oproept tot boete en bekering. Vooral de evangelist Lukas laat zien dat hij als een nieuwe verschijning van zo'n oudtestamentische profeet optreedt. Hij doet dat door te zeggen dat 'het woord van God tot hem geschiedde', waarmee aangeduid wordt dat hij een profetische roeping ontving. Tevens vermeldt hij uitvoerig de historische context waarin deze roeping zich voltrok. 'In het vijftiende jaar van de regering van keizer Tiberius', etc. Een dergelijke schets van een historische context komen we ook vaak tegen wanneer verteld wordt over de roeping van een oudtestamentische profeet. Vergelijk bijvoorbeeld Jeremia 1:1-3 met Lukas 3:1,2.

Hierboven zagen we al dat de bekering beloofd was als gave van God in de toekomst. Het feit dat de bekering uitbleef, was in de tijd van het Oude Testament steeds het probleem geweest, waardoor het goede leven in het beloofde land gefrustreerd werd. Door verschillende profeten werd dan echter gezegd dat er een nieuwe tijd zou komen, waarin God het volk van zijn onbekeerlijkheid zou genezen. Misschien is dat wel het meest beeldend verwoord door de profeet Ezechiël, wanneer hij zegt: 'Ik zal u een nieuw hart geven en een nieuwe geest in uw binnenste geven. Ik zal het hart van steen uit uw lichaam wegnemen en u een hart van vlees geven. Ik zal Mijn Geest in uw binnenste geven. Ik zal maken dat u in Mijn verordeningen wandelt en dat u Mijn bepalingen in acht neemt en ze houdt' (Ezech. 36:26,27).

Het is belangrijk deze verbanden te zien, want anders zou de prediking van Johannes met zijn oproep tot bekering in een verkeerd daglicht komen te staan. Johannes is dan de boeteprediker

die de strenge wet hanteert en die dan op die manier naar Jezus verwijst, Die gekomen is om de wet te vervullen en de straf op de onbekeerlijkheid te dragen. Dit is echter niet de goede uitleg van dit gebeuren. Johannes komt met de prediking van de bekering, omdat in de komst van Jezus Gods nieuwe wereld zal baan breken. Dat laatste is genade. En het is ook een genade dat de mogelijkheid van de omkeer nu gegeven wordt teneinde die nieuwe wereld binnen te kunnen gaan. Zo kunnen we verstaan wat bedoeld is wanneer Johannes zegt: 'Bekeer u, want het Koninkrijk der hemelen is nabijgekomen' (Matt. 3:2). Dan lezen we vervolgens dat Jeruzalem, heel Judea en heel het land rondom de Jordaan naar hem uit loopt (Matt. 3:6). Eerder wees ik er reeds op dat hiermee aangeduid wordt dat oude profetieën van herstel van het volk in vervulling gaan. Mensen laten zich persoonlijk dopen, de bekering is in die zin een persoonlijke zaak, maar tegelijk is het een beweging van heel het volk. Bij de bekering hoort een nieuw leven. In dat verband is de belofte belangrijk dat meteen achter Johannes aan Jezus zal komen, en Hij zal dopen met de Heilige Geest (Matt. 3:11). Zo zal de belofte van de profeten in vervulling gaan, dat door de Geest van God een nieuw hart zal worden geschonken, hetgeen tot een toegewijd leven aan Gods geboden zal leiden. Meteen hierna volgt het verhaal van de doop van Jezus in de Jordaan. Zo wordt Hij de voorloper van allen die de weg van de omkeer willen gaan. Hij ontvangt de Geest, Die als een duif op Hem neerdaalt. Van die Geest zal Hij aan Zijn volgelingen uitdelen (Matt. 3:16).

Kort samengevat gaat het dus om het volgende. De door de profeten verkondigde heilstijd is aangebroken. Dat is de grote genade die de oorzaak is van de grote vreugde, waarover reeds de engel sprak bij de aankondiging van de geboorte van Johannes (Luk. 1:14). Een van de belangrijkste beloften voor die nieuwe heilstijd, namelijk dat God Zelf de bekering zal schenken, gaat nu ook in vervul-

ling. Het feit dat zovelen gehoor geven aan de oproep van Johannes tot omkeer en zich laten dopen, is ronduit een wonder. Bij de oudtestamentische profeten was de roep tot omkeer immers steeds op verzet gestuit. Met die open wond eindigt het Oude Testament. Nu breekt echter de tijd van genezing van die wond aan. Zie eens hoe velen gehoor geven aan de profeet Johannes en zijn roep tot omkeer! Vervolgens komt Jezus, Die sterker is dan Johannes, want Hij kan dopen met Heilige Geest en met vuur. Hij zal ervoor zorgen dat de Geest Die op Hem rust, ook in Zijn volgelingen gaat werken. Zo krijgt Gods nieuwe wereld gestalte. Het vuur ziet op het oordeel waardoor zij die vast willen houden aan de oude wereld zullen worden weggevaagd.

Bekering is haalbaar

Lukas is de enige evangelist die in dit verband dieper ingaat op de vraag hoe de bekering er dan concreet uitzag voor degenen die zich door Johannes lieten dopen. Wanneer de mensen aan Johannes vragen: 'Wat moeten we dan doen?', volgen er heel praktische antwoorden van Johannes. Johannes zegt: 'Wie twee stel onderkieren heeft, moet delen met hem die er geen heeft, en wie voedsel heeft, moet ook zo doen' (Luk. 3:11). Tegen de tollenaars zegt hij: 'Eis niet meer dan wat u voorgeschreven is' (vs. 13). Tegen de soldaten: 'Val niemand lastig, pers niemand af en wees tevreden met uw soldij' (vs. 14). Dat klinkt bepaald niet revolutionair. Gods nieuwe wereld komt eraan, maar die blaast niet meteen de oude wereld op. Wie zich op Gods nieuwe wereld voorbereidt, gaat in deze oude wereld rechtvaardig en barmhartig handelen, precies zoals de profeten daar van oude tijden af al over gesproken hadden. Johannes zegt niet tegen de soldaten dat ze dienst moeten weigeren. Hij zegt ook niet tegen de tollenaars dat ze een ander beroep moeten kiezen, omdat het hele systeem van de tolheffing niet deugde (hetgeen overigens wel zo was). De bekering is haalbaar. Dat geeft lucht, en

tegelijk ontnemt het elke verontschuldiging: 'Ik kon me niet bekeren, want de structuren waarin ik leefde, deugden niet.' Bekering is ook heel praktisch. Mensen die zich voorbereiden op Gods nieuwe wereld worden niet geroepen tot een apart soort geestelijk leven, waarin ze als het ware gaan zweven boven deze aardse en weerbarstige werkelijkheid. Ze worden juist in deze aardse en weerbarstige werkelijkheid geroepen tot een nieuw leven, waarin het gaat om gerechtigheid.

Jezus sluit aan bij Johannes

Wanneer Jezus Zijn prediking begint, sluit Hij naadloos aan bij Johannes de Doper. Ook Hij predikt de bekering, omdat Gods nieuwe wereld aanstaande is (Matt. 4:17). Het verschil met Johannes is echter dat in Hemzelf die nieuwe wereld al aanwezig is, en bekering dan betekent dat mensen geroepen worden Hem na te volgen. Hij liet Zich dopen in de Jordaan en sprak daarbij uit dat het op deze manier passend was alle gerechtigheid te vervullen. 'Gerechtigheid' is het woord dat past bij het leven zoals God het bedoeld heeft. Het is een kernwoord in het Oude Testament. Jezus is de rechtvaardige bij uitstek en verbindt Zich met allen die op zoek zijn naar Gods nieuwe wereld en de levenswijze die daarmee in overeenstemming is – de gerechtigheid (Matt. 6:33). Hij gaat hun voor, zij volgen Hem. Dat wil zeggen: zij verbinden zich met hart en ziel en handen aan Zijn leven. Zo leven zij het leven van de omkeer als leerlingen van Jezus. Het gaat nog steeds om hetzelfde als waar het altijd om ging en waar heel het Oude Testament vol van staat: het doen van gerechtigheid, het leven naar Gods wil, samengevat in het eerste en grote gebod en het tweede daaraan gelijk. Maar nu wordt dit leven naar Gods wil een leven in de gemeenschap met Jezus Christus, geleid door Zijn Geest. Zo gaat in vervulling wat Johannes zei, dat Hij zou dopen met de Heilige Geest.

WAAROM GAAT HET IN DEZE TIJD NAUWELIJKS NOG OVER BEKERING?

Wim Dekker onderzoekt de Bijbelse wortels van dit woord alsmede de impact die het spreken over bekering gehad heeft in de gereformeerde traditie. Hij vergelijkt bekering met het hedendaagse spreken over bestaansverheldering, het komen tot je diepste zelf. Schrijvers als Anselm Grün en David Brooks passeren de revue. Het boek eindigt met een krachtig pleidooi tot herwaardering van de Bijbelse oproep tot omkeer, persoonlijk en maatschappelijk.

DR. WIM DEKKER is emeritus predikant van de Protestantse Kerk in Nederland. Hij publiceerde verschillende boeken over christenzijn in een postchristelijke context, o.a. *Marginaal en missionair. Kleine theologie voor een krimpende kerk.*

Over *Tegendraads en bij de tijd* schreef Wolter Huttinga:
'Het is hem gelukt een wijs en uitnodigend in plaats van een zurig, vermanend boek over de navolging van Christus te schrijven.'

★★★★ **Trouw**

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

9 789043 538404

ISBN 978 90 435 3840 4 • NUR 700